



Jan Dominik Bogataj

Zgled ženske molitve: Janez Krizostom pridiga o Samuelovi materi Ani

An Example of Female Prayer: John Chrysostom Preaching About Samuel's Mother Anna

Izleček: Članek obravnava vlogo ženske molitve v Stari zavezi, pri čemer se osredotoča na molitev Ane, Samuelove matere (1 Sam 1–2), kot je predstavljena v petih homilijah Janeza Krizostoma s konca 4. stoletja. Anina molitev, ko v stiski zaradi nerodovitnosti prosi Boga za otroka, je v Stari zavezi označena kot primer globoke vere in predanosti, v Krizostomovi interpretaciji pa postane tema, preko katere svoje poslušalce poučuje ne zgolj o molitvi, marveč tudi o vzgoji, zakonskem življenju – in predvsem vlogi ženske kot take. Članek raziskuje Krizostomove govorniške strategije v odnosu do poslušalstva, njegova niansirana stališča glede odnosa med moškim in ženskim spolom ter svojske poudarke nauka o molitvi. Posebna pozornost je namenjena Krizostomovi provokativni uporabi izraza *iépeia* (duhovnica), s katerim antiohijski retor imenuje Ano, ki je darovala svojega sina Samuela. Krizostomov diskurz o Ani se pogosto vrti okoli enakovrednosti spolov, pri čemer poudarja, da lahko ženske prav tako dosežejo najvišje vrline in postanejo vzornice molitve.

Ključne besede: molitev, starozavezni liki, patristična eksegeza, homilije, družbena vloga spola, enakopravnost med spoloma

Abstract: The article examines the role of female prayer in the Old Testament, focusing on the prayer of Hannah, the mother of Samuel (1 Sam 1–2), as presented in five homilies by John Chrysostom from the late 4th century. Hannah's prayer, made in distress due to infertility, in which she asks God for a child, is marked in the Old Testament as an example of deep faith and devotion. In Chrysostom's interpretation, however, it becomes a theme through which he instructs his audience not only about prayer but also about parenting, married life, and, above all, the role of women. The article explores Chrysostom's rhetorical strategies in relation to his audience, his nuanced views on the relationship between male and female gender, and his distinctive emphasis on the doctrine of prayer. Special attention is given to Chrysostom's provocative use of the term *iépeia* (priestess), with which the Antiochian orator refers to Hannah, who offered her son Samuel. Chrysostom's discourse on Hannah often revolves around gender equality, emphasizing that women, too, can achieve the highest virtues and become role models of prayer.

Keywords: prayer; Old Testament figures, patristic exegesis, homilies, social role of gender, gender equality

Molitev nerodovitne Ane (1 Sam 1,5-20)

Eno izmed lepših in bolj pretresljivih molitev,¹ ki jih v Stari zavezi izreče ženska, najdemo na začetku Prve Samuelove knjige, ko Ana, bodoča Samuelova mati, prosi Gospoda za potomca, saj je bila v stiski zaradi nerodovitnosti, kajti »Gospod je zaprl njeno naročje« (1 Sam 1,5).² Biblična govorica to izrazi dramatično in slikovito: druga Elkanájeva žena, Penína, je Ano tako žalila, da je ta jokala in ni jedla (1 Sam 1,7). Naposled, po obrednem družinskem obedu in ob prisotnosti duhovnika Ēlija, začne Ana z bridkostjo v duši in jokaje moliti: »Gospod nad vojskami, če se boš hotel ozreti na stisko svoje dekle in se me boš spomnil in ne boš pozabil svoje dekle ter boš dal svoji dekli potomca, ga bom darovala Gospodu za vse dni njegovega življenja in britev naj ne pride na njegovo glavo.« (1 Sam 1,10-11) Na duhovnikov očitek, češ da je pijana – premikale so se zgolj njene ustnice, glasu pa ni bilo slišati – Ana odgovori: »Žena potrtega duha sem. Vina in opojne pijače nisem pila, temveč sem izlila svojo dušo pred Gospodom. Nikar ne imej svoje dekle za ničvrednico, kajti iz prevelike žalosti in bridkosti sem doslej govorila.« (1 Sam 1,15-16) Po tej transformativni izkušnji jo je duhovnik Ēli blagoslovil – odtlej je spet jedla in vedrina se je vrnila na njen obraz. Z Elkanajem je spočela Samuela, »ker je rekla: 'Od Gospoda sem ga želela'«. (1 Sam 1,20)

Za tem v besedilu sledi Anina zahvalna molitev Bogu (1 Sam 2,1-10), ki je glede na literarno obliko preroški psalm: poezija in prerokba obenem. Ne postavlja se ob bok zgolj pesmim, ki so prišle iz ust Mirjam (2 Mz 15) ali Deборе (Sod 5), marveč dobi svoj odmev tudi v slovitem *Magnificatu* Device Marije (Lk 1,46-55).

1 Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0262 (*Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga*), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS), in raziskovalnega projekta J6 50212 (*Moč čustev in status ženskih likov v različnih literarnih žanrih Stare zaveze*).

2 V Septuaginti je zgodba o Ani, Samuelovi materi, na začetku Prve knjige kraljestev (Βασιλειῶν Α'). Za primerjavo tovrstne »monografske« obravnave posamezne starozavezne molitve, le da strogo z bibličnega vidika, gl. Skralovnik 2022.



Ana, Janez Krizostom in vloga ženske (molitve)

Kakih tisoč let po nastanku tega besedila to postane osrednja tema za (vsaj) pet govorov oz. homilij *O Ani* (*De Anna*; CPG 4411),³ ki jih je takrat še mladi govornik Janez Krizostom († 407) leta 387 namenil svojim poslušalcem v antiohijski Cerkvi. Serija petih homilij na temo Samuelove matere Ane je nastala v času pred binkoštimi, torej le nekaj tednov po znamenitih bur-nih dogodkih v postnem času, ko so bili med nemiri uničeni kipi cesarja.⁴ (Hill 2001; 2003, 61–64)

Krizostomov pogled na molitev in človeški krik (k Bogu), deloma tudi na primeru Samuelove matere Ane, je nedavno preučil Kornarakis, pri čemer je poudaril predvsem Antiohijsčevo pozornost na emocionalni izraz molitve (2009, 437–460). Bolj vprašljiv se zdi podjem Chrisa de Weta, ki je v nedavnem članku o Krizostomovih homilijah o Ani s posebnim ozi-rom na vlogo spola v molitvi (2022) – tudi na podlagi (interpretativno problematičnih) Foucaultovih idej – izpostavil predvsem Krizostomovo maskulinizacijo Ane, saj naj bi jo ta prikazoval kot osebo, ki skozi nad-zorovano in umirjeno molitev izraža moške lastnosti; to naj bi služilo Krizostomovemu poučevanju njegove (pretežno moške) publike o sa-mokontroli in notranji moči.

Namen tega članka je podati novo interpretacijo teh petih Krizostomovih govorov, in sicer z več vidikov. Najprej je treba ugotoviti, za koga je an-tiohijski govornik dejansko sestavil te homilije in s kakšnim namenom. Dalje bo v ospredje zanimanja postavljena njegova percepcija ženskega spola kot takega, ki jo lahko izluščimo iz teh besedil. Na koncu pa bo razis-kan tudi specifični vidik Krizostomove interpretacije Anine molitve prav z vidika dejstva, da gre za žensko: na kakšen način to dejstvo determinira Krizostomov nauk in pouk o molitvi.

3 Ker trenutno še ni na voljo sodobne kritične izdaje, se opiramo na grško besedilo, ki je natisnjeno v PG 54, 631–675.

4 Catherine Broc-Schmezer je nedavno (2021) postavila hipotezo, da je Janez Krizostom izvirno pripravil dve različni skupini homilij, ki so bile šele pozneje zbrane skupaj: 1) homilije od 1 do 3, ki so bile nedvomno izrečene v istem kontekstu, najverjetneje leta 387; 2) sosledje, ki ga sestavljajo izgubljena homilija, homilija 4, izgubljena homilije o binkošti in homilija 5. Ker za tematiko, ki jo obravnavamo v tem članku, to ni bistveno, podajamo zgolj tradicionalen opis petih homilij v obliki, v kakršni so se ohranile in prepisovale.



Razlagalci teh homilij se večinoma strinjajo, da v resnici ni povsem jasno, kakšna je bila sestava poslušalstva glede na spol (Hill 2001, 328–330; De Wet 2022, 140–141). Krizostom sicer svoje občinstvo v Antiohiji nagrajuje z ἄνδρες (možje), vendar to še ne pomeni nujno, da so bile ženske odsotne. Ko zbrane spodbuja k samoobvladovanju (σωφροσύνη) in resnobi (σεμνότης), se namreč obrne tako na moški kot na ženski del poslušalstva:

Prizadevajte si, žene, da boste kot ona (ζηλώσατε, γυναῖκες), posnemajmo jo, možje (μιμησώμεθα, ἄνδρες), in pokažimo podobno skrb za svoje otroke, vzgajajmo svoje potomce na podoben način, v vseh zadevah, še posebej pa v samoobvladovanju. (*Hom.* 1 [PG 54, 642])

Teme in vsebina homilij so precej raznolike; vključujejo vprašanja, kot so Božja previdnost, molitev, post in pravilna vzgoja otrok. Rdeča nit med temi homilijami je razlaga Aninega lika, zlasti njene molitve. Homilije po svoji naravi v prvi vrsti niso strogo eksegetske, čeprav se avtor mestoma posveti tudi natančnemu razlaganju posameznih besed, fraz in stavkov (resda zgolj do 1 Sam 2,1-2). Za Krizostoma je v teh besedilih ključen Anin lik, ki nastopa v funkciji zgleda za poučevanje in posnemanje (Lai 2010).

Življenje Ane kot ene od svetih oseb mu omogoča, da izrazi svoje misli in spodbude glede zakonskega življenja in vzgoje mladih:

Ženske naj ne mislijo, da jim ni treba skrbeti za deklice in dečke. Spol v teh primerih ni pomenil nobene razlike (οὐ γὰρ διέκρινεν ἑνταῦθα τὸ γένος); v enem primeru je (Pavel) preprosto rekel: »Če je vzgajala otroke« (1 Tim 5,10), v drugem pa: »Če ostanejo v veri, ljubezni in svetosti.« (1 Tim 2,15) Tako moramo biti pozorni na obe vrsti otrok; zlasti ženske, da bi tudi one več ostajale doma. Konec koncev moške pogosto težijo potovanja, skrb za javne zadeve in trgovanje, medtem so ženskam vse te skrbi prihranjene in lažje skrbijo za otroke, saj imajo veliko prostega časa. (*Hom.* 1 [PG 54, 638])

Na ta način Krizostom ženske aktivno vključuje v tretjo raven dostopanja do Boga, to je v starševsko vzgojo, ki sledi naravni teologiji s kontemplacijo narave kot prvemu in vesti (τὸ συνειδός) kot drugemu načinu vstopanja v odnos z Bogom. Pri starševski vzgoji torej niso potrebni zgolj moški, marveč tudi ženske:



To so v starih časih počele ženske (γυναῖκες): ta obveznost – skrb za svoje otroke in za njihovo uvajanje v kreposten način življenja (εἰς φιλοσοφίαν αὐτοὺς ἐνάγειν) – se ni zahtevala le od moških (ἄνδράσι), ampak tudi od žensk. Da bi dokazal, da je to res, vam bom povedal starodavno zgodbo. Živela je Judinja Ana. (*Hom.* 1 [PG 54, 638])

Pet Krizostomovih homilij o Ani predstavlja enega zelo redkih primerov patristične književnosti, kjer je osrednja pozornost posvečena starozaveznemu ženskemu liku – in edinstvenega, kar zadeva temo Samuelove matere Ane (Broc-Schmezer 2024). To je še toliko bolj zanimivo, saj antiohijski retor običajno v svojih drugih homilijah do žensk ne kaže prevelike naklonjenosti (Broc-Schmezer 2003; 2010; 2014; Mayer 2014).

Resda Krizostom v teh homilijah pogosto uporablja pojem ἄνθρωπος (človek) v pomenu ἀνὴρ (mož), resda brez zadržkov navaja denimo misel: »Žena se je pregrešila, ker se je dala zapeljati; toda rešila se bo s tem, da bo rojevala otroke« (1 Tim 2,14-15) in resda pritruje dobresedni razlagi 1 Mz 3 v smislu Eve kot vzroka greha – tako da ga težko obtožimo sestavljanja kakšnega feminističnega manifesta – vendar vseeno pogosto poje posebno slavo Ani in ženskemu spolu nasploh:

Ta ženska mi ne gre iz glave, tako zelo sem očaran nad lepoto njene duše in očarljivostjo misli. Hočem reči, da me privlačijo njene oči, ki so jokale v molitvi, vedno pozorne, njene ustnice in usta, ki niso pordečena od kakšnega premaza, ampak okrepljena z zahvalo Bogu, kot so bila njena. Občudujem jo zaradi njenih zdravih vrednot, še bolj pa me preseneča, da je imela zdrave vrednote kot ženska – ženske namreč mnogi pogosto kritizirajo. »Greh se je začel po ženski«, pravi Sveto pismo; spomnite se, »zaradi nje moramo vsi umreti« (Sir 25,24); in spet: »Vsaka hudobija je majhna v primerjavi s hudobijo ženske« (Sir 25,19); in Pavel: »Adam ni bil zapeljan«, spomnite se, »da se je žena dala zapeljati in se je pregrešila« (1 Tim 2,14). Posebej jo občudujem zato, ker se je izognila obtožbam, ker je zavrnila obdolžitve, ker je – čeprav pripadnica zaničevanega in kritiziranega spola (τοῦ διαβαλλομένου γένους οὔσα καὶ κατηγορουμένη) – odvrnila vse očitke in s tem v resnici učila, da tudi ženske niso postale takšne po naravi, temveč po lastni izbiri



in zlobi, in da je mogoče, da tudi ta spol doseže višave kreposti. Navsezadnje je to bitje prepirljivo in zelo vzkipljivo, in če se nagne k hudobiji, stori veliko zlo; če pa doseže krepost, bo dala življenje, preden bi opustila svoj namen. (*Hom.* 4 [PG 54, 663])

Kljub temu da v navedenem odlomku ponovi določena prepričanja svojega časa, jih ne sprejema nekritično, marveč daje vtis, da želi s primerom Ane vpeljati širši diskurz večjega spoštovanja do nežnejšega spola. Za različna mesta v njegovih homilijah se zdi, da Krizostom nekako izenačuje vlogo obeh spolov. V naslednjem navedku znova nagovori oba spola, tako moške kot ženske, ko s posebno retorično pozornostjo v primerjavi s prej podanim navedkom (*Hom.* 1; PG 54, 642) zamenja glagola, ki sta namenjena možem in ženam. Tudi s to stilistično podrobnostjo vzbuja občutek enakovrednosti med spoloma.

Možje, prizadevajmo si, da boste kot ona (ζηλώσωμεν, ἄνδρες), ženske, posnemajmo jo (μιμησώμεθα, γυναῖκες) – žena je namreč učiteljica obeh spolov (ἐκατέρου τοῦ γένους διδάσκαλός ἐστιν ἡ γυνή). [...] Vsi posnemajmo vero te ženske pri rojevanju in gorečnost, ki je sledila porodu. (*Hom.* 2 [PG 54, 643])

Ko tukaj nagovori ženske, se celo identificira z njimi: uporabi namreč glagol v 1. osebi množine (μιμησώμεθα, γυναῖκες). Na takratno poslušalstvo – sploh če je bilo to res sestavljeno predvsem iz predstavnikov moškega spola – je dejstvo, da je Krizostom kot zgled etičnega ravnanja postavljaj žensko, gotovo učinkovalo šokantno in provokativno. To stori pogosto in na več mestih z uporabo raznolikega, toda značilnega besedišča: ἀκολουθήσωμεν τῇ γυναικί («sledimo tej ženi», *Hom.* 4 [PG 54, 656]); ταύτην ζηλώσωμεν («prizadevajmo si biti kot ona», *Hom.* 2 [PG 54, 652]); ὦ γυναῖ, ταύτην ζηλώσον («ženske, prizadevajte si, da boste kot ona», *Hom.* 3 [PG 54, 658]). Čeprav brez vsakršne neposredne povezave, lahko na tem mestu omenimo španskega eremitskega meniha Valerija, ki je okrog leta 680 napisal hagiografsko pismo, v katerem je svoje menihe želel spodbuditi k zavzetemu asketskemu življenju ravno s pomočjo zgleda žene – romarice Egerije (*Valerijevo pismo o Egeriji* [Bogataj 2020, 326–332]).

Poseben poudarek na enakovrednosti spolov najdemo ob koncu tretje homilije o Samuelovi materi Ani, ko Krizostom priporoča prisotnost pri



bogoslužju, začetku nebeškega življenja že tu na Zemlji, tako moškim kot ženskam.

Pri tem svetem bogoslužju naj ne sodelujejo zgolj fantje, ampak tudi dekleta. Konec koncev s tem ni tako kot v javnem življenju, kjer so zgolj moški poklicani, da opravljajo različne službe. Ta bogoslužni zbor vključuje tudi ženske, starejše in mlade, sužnje in slobodne. Navsezadnje, ko gre za prikaz duše, ne predstavljajo ovire niti spol (φύσις) niti starost niti zemeljski položaj (ἀξίωμα βιωτικόν) niti karkoli drugega. (*Hom.* 3 [PG 54, 659])

Toda pri poveličevanju Ane se Krizostom ne ustavi na točki, ko nekako izenačuje pomembnost spolov, marveč gre v enem primeru še dlje. Ko opisuje Anino darovanje dečka Samuela v Gospodovi hiši v šilu in omenja, da je darovala triletnega junca – poleg škafa moke in meha vina (1 Sam 1,24-25) – Krizostom poudari prav to njeno duhovniško dejanje daritve in jo imenuje »duhovnica«:

Potem je prišlo do dvojne daritve: ena je bil junec, nerazumna, druga pa razumna. Duhovnik je prinesel prvo, žena pa je darovala drugo – ali bolje rečeno, ženina žrtev je bila boljša od tiste, ki jo je prinesel duhovnik. V svoji notranjosti je namreč postala duhovnica (ἱερεία τῶν οἰκείων πλάγχθων ἐγένετο), ki je posnemala patriarha Abrahama in mu bila tekmica po pomembnosti. [...] Ali vidiš žensko, ki tekmuje z moškim (γυναιῖκα πρὸς ἄνδρα ἀμιλλωμένην)? Ali vidiš, kako ji narava (παρὰ τῆς φύσεως) ni predstavljala ovire, da bi posnemala očaka? (*Hom.* 4 [PG 54, 656])

Antiohijski homilet tu vzporedi dve daritvi: duhovnik je daroval junca, Ana pa svojega sina Samuela. Njena daritev je primerjana s tisto, ko je Abraham žrtvoval sina Izaka (1 Mz 22), s tem pa je poudarjena Anina duhovniška razsežnost. Krizostom gre tu tako daleč, da uporabi – gotovo ne nenamerno – besedo ἱερεία (duhovnica), s čimer je pri poslušalcih brez dvoma vzbudil začudenje, saj je ta beseda prihajala iz poganškega sveta, v zgodnjekrščanskih spisih pa je zelo redka. Najdemo jo denimo v besedilu *Apostolske konstitucije* (3.9.3), ki je nastalo približno v istem času kot teh pet Krizostomovih homilij; v njem označuje eno od obsojanja vrednih praks poganškega ateizma, tj. posvečanje žensk v duhovnice



na čast ženskim božanstvom, kar je bilo v nasprotju s Kristusovim naukom. Nekaj let pred tem, sredi sedemdesetih let 4. stoletja, Epifanij iz Salamine uporabi isto besedo, ko govori o ženskih duhovnicah, ki jih Cerkev nikdar ni priznavala (*Panarion* 79.7).⁵ V Krizostomovem času je imel torej pojem *ιέρεια* znotraj krščanskih občestev izrazito slabšalen pomen, saj je evociral poganske prakse in nekaj, ker je bilo znotraj cerkvene tradicije zavrnjeno kot nemogoče in zmotno.

V celotnem korpusu Antiohijčevih govorov, poleg tega mesta v četrti homiliji o Ani, pojem najdemo še na štirih mestih. Na dveh mestih nastopa v prej opisanem pomenu, torej kot poganska svečenica. V katenskih fragmentih, *Fragmenta in Jeremiam*, s tem pojmom imenuje Didonino duhovnico kot enega izmed primerov demonskega prerokovanja: *ἡ Δωδωνίς ιέρεια* (PG 64, 741). V govoru *De Babyla contra Julianum et gentiles* tako označi Dafnino pogansko duhovnico: *ἐφ' ὅλη Δάφνης ἔνοικος ιέρεια τοῦ θεοῦ* (112 [Schatkin 1967]). Preostali dve pojavitvi pojma *ιέρεια* v Krizostomovem opusu pa sta dejansko bolj sorodni rabi besede v govoru o Ani. Krizostom to besedo uporabi v govoru o dveh devicah mučenkah (*De sanctis Bernice et Prosdoce*), kjer pravi, da ju je njuna mati krstila s krstom mučeništva in zato sama postala duhovnica (*ἐβάπτισε καὶ ιέρεια γέγονε* [PG 50, 639]) – »njen namen je postal njeno duhovniško posvečenje (*χειροτονία αὐτῇ ἢ προαίρεσις γέγονε*)«. Drugič Krizostom ta pojem uporabi, ko domnevno navaja odlomek iz cesaričinega pisma, s katerim mu je stala ob strani v hudih časih; na ta način je s svojim sočutjem postala duhovnica, ki je na duhoven način sama sebe posvetila za duhovnico z darovanjem Bogu: *ἡ ιέρεια, αὐτοχειροτόνητος θύουσα τῷ Θεῷ καὶ σπένδουσα δάκρυα καὶ ἐξομολόγησιν καὶ μετάνοιαν, οὐχ ὑπὲρ ιερέως, ἀλλ' ὑπὲρ Ἐκκλησίας, ὑπὲρ δήμου διεσπαρμένον* (*Post reditum a priore exsilio* 2 [PG 52, 445]).

Tudi raziskava pojma *ιέρεια* v delih Janeza Krizostoma pokaže, da je imel znotraj krščanskih skupnosti izrazito negativen pomen, saj je evociral poganske prakse, ki so bile v nasprotju s krščanskim naukom. Iz tega razloga je njegovo imenovanje Ane za duhovnico (*Hom.* 4) še toliko zanimivejše:

5 Prim. *Panarion* 79.4, kjer razlikuje med pozitivno sprejetim pojmom *πρεσβυτής* (ženska starešina) ter pojmom *πρεσβυτερίς* (prezbiterka, ženska duhovnica) in *ιέρισσα* (duhovnica), ki ju ostro zavrne: *Παρατηρήτέον δὲ ὅτι ἄχρι διακονισσῶν μόνον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπεδείχθη τάγμα, χήρας τε ὀνόμασε καὶ τούτων τὰς ἔτι γραωτέρας πρεσβυτίδας, οὐδαμοῦ δὲ πρεσβυτερίδας ἢ ιερίσσας προσέταξε.*

gre za podobno rabo kot v opisu matere, ki je z mučeništvom krstila svoji hčerki, in ženske podpore govornika s sočutjem, kar odraža napetost med poganskimi in krščanskimi pojmovanji, predvsem pa za Krizostomovo sposobnost, da ta pojem uporabi v novih in preobraženih kontekstih, ki so v skladu z njegovimi teološkimi cilji. V četrtem govoru o Ani njegov namen nedvomno ni v tem, da bi v krščansko skupnost vpeljeval ustanovo ženskega duhovništva. V resnici močno nagovarja svoje poslušalce z drznostjo, ki jo tovrstna ustvarjalna raba jezika kaže, ko razbija ustaljene pomene besed in kreira svojsko metaforiko, s katero ženskam kot takim dodeljuje novo, bolj pozitivno (družbeno) vlogo.

Anina molitev v Krizostomovi perspektivi

Temeljno ozadje Anine molitve je njena nerodovitnost. V nasprotju z bolj razširjenim prepričanjem med zgodnjekrščanskimi avtorji – denimo Efrem Sirski, ki v *Komentarju Prve Mojzesove knjige* 14 nerodovitnost Sare poveže z njenim pomanjkanjem vere – Krizostom nerodovitnosti ne razume kot posledice greha, marveč v njej vidi Božji previdnostni načrt za poučevanje ljudstva: njeno telo postane pedagoški načrt za nauk o povezavi med fizično in duhovno nerodovitnostjo (*Hom.* 2). Bog je paradoksalno »zaprl njeno maternico«, da bi odprl vrata človeškega razumevanja, predvsem glede rasti v kreposti, vztrajnosti in molitvi. Ker je Ana vztrajala v molitvi, je naposled prejela odgovor od Boga in spočela sina Samuela. »Molitev ima značilno prokreacijsko funkcijo« (De Wet 2022, 143), kar ima pomen tudi za razumevanje vloge spola: Ana ni bila oplojena zgolj z moškim semenom, ampak predvsem na temelju molitve. Razmnoževanje v Krizostomovem pogledu ni strogo vezano zgolj na spolno dejanje med moškim in žensko, ki je imelo negativne prizvoke izvirnega greha in padca, marveč tudi na to polje vstopa Bog, ki daje življenje.

Nihče, ki bi imenoval to žensko obenem za dečkovno mater in očeta, ne bi bil stran od resnice; četudi je mož posejal seme, je njena molitev semenu zagotovila moč in dala, da so bili začetki Samuelovega prihoda na svet bolj posvečeni. Navsezadnje začetkov njegovega rojstva ni tvorilo dejstvo, da sta starša spala skupaj in imela spolne odnose, ampak predvsem molitve, solze in vera; nastal je kot posledica vere svoje matere. (*Hom.* 2 [PG 54, 643])



Krizostom tu zanimivo – gre za enega redkih primerov v širši (krščanski) antiki nasploh – nerodovitnost pripisuje tudi moškemu (semenu), ki mu je šele Anina molitev dala moč. V tem se kaže značilen Antiohijski nauk o tem, da za razplod spolni odnos ni dovolj – potrebna je tudi zaupna molitev vere. Gre za kompleksen preplet fizičnega, psihološkega in duhovnega. Pogosta Krizostomova mantra glede tega, da je svobodna volja oz. želja in namen (προθυμία) pomembnejša od narave same (Broc-Schmezer 2007), se tu uresniči tudi na polju molitve in razmnoževanja. Ni dovolj zgolj narava sama; človeška molitev je tista, ki jo ovije v duhovno sfero oz. jo prestavi v območje Božjega, kar šele omogoči pravo rodovitnost. To prepričanje ni pomembno zgolj za njegov celostni nauk glede človeških (spolnih) odnosov, ampak tudi za koncepcijo molitve. V tej prizmi ta ni zgolj pasivno sprejemanje Božje milosti in navdihov, ampak je najprej človeški napor, asketsko prizadevanje, vadba v vztrajnosti, krik po pomoči, ki zagotovi Božji zdravilni odziv. Ni posebnega razloga, da bi sledili De Wetovi razlagi, kako je v Krizostomovi perspektivi Ana s tem, ko postane zgled molitve tako za moške kot za ženske in ko jo postavi tako v aktivno kot pasivno pozicijo, »maskulinizirana« (2022, 144–145). Iz homilij resda lahko razberemo, da jo imenuje »mati in oče«, vendar znova zgolj v retoričnem zanosu; ne da bi toliko poudaril njeno »moško« vlogo, marveč z namenom, da bi povzdignil njen molitveni zanos. (Anina) molitev je pravzaprav tista, ki postane »tako mati kot oče« dečka Samuela.

Ko Krizostom v enem od bolj strogo eksegetskih pasusov razlaga besede: »ko je dolgo molila pred Gospodom (ἐγενήθη ὅτε ἐπλήθυσε προσευχομένη ἐνώπιον Κυρίου)« (1 Sam 1,12), na podlagi tega predstavi dve značilni kreposti Anine molitve, s katerima želi poučiti svoje poslušalce: potrpežljivo vztrajnost (καρτερία) in čuječnost duha (τὸ τῆς διανοίας ἐγρηγορός) (*Hom. 2* [PG 54, 645]).

Čeprav vsi molimo, tega ne počnemo pred Gospodom: ko telo leži na tleh in usta blebetajo, misli pa tavajo po vseh delih hiše in trga, kako bodo taki ljudje lahko trdili, da so molili pred Gospodom? V resnici molijo pred Gospodom, ki odvrne njihovo dušo stran od vseh motenj in nima nič skupnega z Zemljo, ampak jih prenese v nebesa in iz njihove duše izžene vse človeško mišljenje. Ravno tako je torej ob tej priložnosti ravnala ta ženska: popolnoma se je

zbrala v sebi in osredotočila svoje mišljenje ter tako z dušo v bolečini klicala Boga. (Hom. 2 [PG 54, 645])

Resda je bil koncept kreposti oz. vrline (ἀρετή) v antiki močno moško konotiran, vendar se zdi, da gre De Wetova interpretacija v tej smeri spet predač, ko poudarja, da Krizostom Ano »maskulinizira« s tem, ko ji pripiše »moške« vrednosti kreposti, samoobvladanja, nadzorovanja svojih misli in čustev (2022, 145–147). Na problem lahko pogledamo tudi z druge strani in rečemo, da je Krizostomova strategija pravzaprav nasprotna: s postavljanjem Ane v ospredje za zgled moškemu občinstvu govornik pravzaprav feminizira koncept kreposti in ga radikalno razširja tudi na ženski spol. Ano predstavlja kot splošen ideal za vse kristjane, in to predvsem v tem, kar zadeva molitev. Ena izmed značilnosti njene molitve, v bibličnem besedilu izražena z besedo ἐπλήθυε (je še bolj intenzivno [molila], nadaljevala z molitvijo), je jedrnatost: »Ni se spuščala v razvlečene izraze in ni raztegnila svoje prošnje na dolgo in široko, marveč so bile njene besede kratke in sladke.« (Hom. 2 [PG 54, 645]) Krizostom pravi, da je stalno ponavljala isto bistveno stvar, ne da bi uporabljala dolgovezne molitvene obrazce, s čimer je izpolnila naročilo Gospoda: »Ne blebetajte kot pogani« (Mt 6,7) in obenem tudi Pavla: »Vztrajajte v molitvi« (Rim 12,12) in »Neprenehoma molite« (1 Tes 5,17). S svojimi kratkimi, a ponavljajočimi molitvami je postavljena za zgled tako moškim kot ženskam.

Naslednji vidik Krizostomovih nasvetov na podlagi Anine molitve je t. i. internalizacija oz. ponotranjenje molitve, ki jo Kornarakis imenuje celo »psihologizacija« (2009, 458; De Wet 2022, 148). Dejstvo, da duhovnik Ēli zaukaže, naj Ana preneha s svojo molitvijo (1 Sam 1,12-18), saj jo je imel za pijano, Krizostomu ponudi odskočno desko za razvijanje nauka o ponotranjenju molitve:

Njen glas se je ustavil, toda zaupanja (παρησία) ni bilo mogoče ustaviti: njeno srce je še bolj goreče klicalo v notranjosti. Vidite, da je molitev (εὐχή) predvsem to, ko se v notranjosti dvigne krik (ὅταν ἔνδον αἱ βοαὶ ἀναφέρωνται); to je značilen znak trpeče duše, ki o molitvi ne priča z glasnostjo, ampak z gorečnostjo duha (τῇ προθυμίᾳ τῆς διανοίας). (Hom. 2 [PG 54, 646])



Pogosto ponavljajoči kratki vzdih, ki jih je priporočal prej, imajo vlogo zunanjega okvira molitve, medtem ko zdaj molitev postane ponotranjen krik njenega srca, gorečnost njene notranjosti. Ta notranja molitev postane tudi močnejša. Vse to je dokaz, da Krizostom kot dedič antiohijskega duhovnega miljeja ni zgolj učitelj »asketizma brez mysticizma« (Bouyer 1982, 436), marveč prav tako pozna in uči globoko notranjo pot molitve.

Sklep

V zadnjem času je mogoče opaziti vse večjo pozornost, ki je namenjena raziskovanju patrističnega nauka o molitvi (Kocijančič 1993; Bogataj 2022; 2024)⁶ in ženskih starozaveznih likov (Avsenik Nabergoj 2023a; 2023b). Pri tem imajo posebno vlogo Krizostomove homilije o Ani, materi preroka Samuela, iz Prve Samuelove knjige, saj ponujajo bogat vpogled v njegova prepričanja glede molitve, vloge žensk in etičnih vrednot. Ana je predstavljena kot zgled, ki ni namenjen zgolj kot etični in duhovni kažipot za ženske, temveč tudi za moške, kar je v tistem času lahko delovalo provokativno. Kljub tradicionalnemu patrističnemu pogledu, ki pogosto kritizira ženski spol, Krizostom z Anino zgodbo razširja teološko in moralno vlogo žensk celo tako daleč, da jo imenuje »duhovnica«, kar je v kontekstu tedanjih cerkvenih pogledov na žensko nenavadno. S tem daje Krizostom prednost ženskemu prispevku v starševski vzgoji in duhovni poti ter poudarja, da ženske, čeprav pogosto obremenjene s stereotipi, lahko dosežejo vrhove kreposti. Homilije o Ani predstavljajo enega redkih primerov, kjer je osrednja pozornost posvečena starozaveznemu ženskemu liku, ki ne služi le kot zgled vernikom, temveč je skozi njen primer tematizirana tudi enakovrednost spolov v duhovnem življenju in poslanstvu. Posebno idejno obzorje te tematizacije je nauk o molitvi, kjer Krizostom prav tako razvija določene svojske poudarke.

6 Za izvirno sodobno obravnavo teme o molitvi na podlagi relacijske teorije Guya Lafona gl. Osredkar 2023.

Kratice

CPG	Clavis Patrum Graecorum
Hom.	Homilia
PG	Patrologia Graeca

Reference

Kritične izdaje in prevodi

- Bogataj, Jan Dominik, ur.** 2020. *Egerija: Potopis. Romanje, bogoslužje in Sveta dežela v pozni antiki*. Cerkevni očetje 20. Celje; Ljubljana: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Teološka fakulteta.
- . 2022. *Latinski očetje o molitvi*. Cerkevni očetje 24. Ljubljana: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba; Teološka fakulteta.
- Hill, Robert Charles, ur.** 2003. *St. John Chrysostom: Old Testament Homilies*. Zv. 1, *Homilies on Hannah, David and Saul*. Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press.
- Kocijančič, Gorazd, ur.** 1993. *Grški očetje o molitvi: Origen, sv. Gregor iz Nise, Evagrij Pontski, sv. Maksim Spoznavalec*. Cerkevni očetje 5. Celje: Mohorjeva družba.
- Migne, Jean-Paul, ur.** 1862. *Patrologiae cursus completus*. Zv. 54. Pariz.
- Schatkin, Margaret A.** 1967. *Critical edition of, and introduction to, St. John Chrysostom's »De sancto Babyla, contra Iulianum et gentiles«*. Doktorska disertacija. Fordham University.

Druge reference

- Avsenik Nabergoj, Irena.** 2023a. Čustva in vrednote ženskih likov v Stari zavezi. *Edinost in dialog* 78/2: 21–49.
- . 2023b. Love Overcomes Fear and Brings Freedom: The Courage of the Female Characters in the Pentateuch. *Studia Gdańskie* 53: 7–21.
- Bogataj, Jan Dominik.** 2024. Samoreprezentacije in identiteta zgodnjekršćanskih avtoric v prizmi starozaveznih likov. *Bogoslovni vestnik* 84/3 [v pripravi].
- Bouyer, Louis.** 1982. *Spirituality of the New Testament and the Fathers*. San Francisco, Ca.: Harper.
- Broc-Schmezer, Catherine.** 2003. Les femmes de la bible, reflets de l'évolution de Jean Chrysostome: A propos d'un passage du Traité sur la virginité (XLVI, 2). V: Pascal-Grégoire Delage, ur. *Les Pères de l'Église et les femmes, Actes du Colloque de la Rochelle, 6-7 sept. 2003*, 150–168. Pariz: Cerf.
- . 2007. Le jaillissement de la miséricorde: Formulations chrysostomiennes des rapports entre grâce et libre arbitre autour de Rm 9-11. V: Isabelle Bochet in Michel Fedou, ur. *L'exégèse patristique de Romains 9-11: Grâce et liberté, Israël et nations, Le mystère du Christ: Colloque du 3 février 2007, Centre Sèvres*, 83–100. Pariz: Facultés jésuites de Paris.
- . 2010. *Les figures féminines du Nouveau Testament dans l'œuvre de Jean Chrysostome: exégèse et pastorale*. Turnhout: Brepols.



- . 2014. »Il n'y a ni Juif, ni Grec; il n'y a ni esclave, ni homme libre; il n'y a pas l'homme et la femme.« Ga 3, 38 chez Jean Chrysostome: questions anthropologiques. V: Isabelle Bochet in Michel Fedou, ur. *L'exégèse patristique de l'Épître aux Galates*, 13–31. Collection des études augustinienes: Série Antiquité 197. Pariz: Institut d'études augustinienes.
- . 2021. Are Chrysostom's Homilies on Hannah a 'Series'? *Studia patristica* 114: 101–120.
- . 2024. Hannah, Mother of Samuel, by Greek Commentators of the Bible. V: *Biblical Women in the Writings of the Church Fathers*. The Bible and Women 5.2. [v pripravi].
- De Wet, Chris L.** 2022. Prayer and Gender in John Chrysostom's Homilies On Hannah. *Acta Theologica* 42/2: 139–156.
- Hill, Robert Charles.** 2001. St John Chrysostom's Homilies on Hannah. *St. Vladimir's Theological Quarterly* 45/4: 319–338.
- Kornarakis, Konstantinos.** 2009. »Out of my depths I cried to you Lord« (Ps 129:2 LXX): Models of crying and St. John Chrysostom's positions on the origins of human cry as prayer: An ethical analysis. V: H. Klein, V. Mihoc in K.-W. Niebuhr, ur. *Das Gebet im Neuen Testament: Vierte europäische orthodox-westliche Exegetenkonferenz in Sâmbăta de Sus, 4.-8. August 2007*, 437–460. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Lai, Pak-Wah.** 2010. *John Chrysostom and the Hermeneutics of Exemplar Portraits*. Doktorska disertacija. Durham University. <http://etheses.dur.ac.uk/425/> (pridobljeno 21. 5. 2024).
- Mayer, Wendy.** 2014. John Chrysostom and Women Revisited. V: Wendy Mayer in Ian J. Elmer, ur. *Men and Women in the Early Christian Centuries*, 211–225. Strathfield: St Pauls Publications.
- Osredkar, Mari Jože.** 2023. Molitev kot izraz prepoznavanja Božje prisotnosti. *Bogoslovni vestnik* 83/1: 9–20.
- Skrالovnik, Samo.** 2022. Tobit's Penitential Prayer. *Edinost in dialog* 77/2: 265–291.

